

REPRESSIÓ DE REREGUARDA DURANT LA GUERRA CIVIL (1936-39) AL MARESME: EL CAS DELS MISSIONERS DEL SAGRAT COR DE JESÚS DE CANET DE MAR (JULIOL-SETEMBRE DE 1936)

La comunicació que presentem a la *XXIV Sessió d'Estudis Mataronins* és una aproximació a l'estudi d'un episodi repressiu patit pel clergat regular del Maresme, més concretament, de Canet de Mar, en el context de la repressió a la rereguarda republicana durant la Guerra Civil (1936-39). L'ús de fonts documentals pràcticament inèdites, l'enfocament civil de la temàtica i una metodologia de caràcter microhistòric, possibilita l'assoliment d'uns resultats complementaris a la producció historiogràfica religiosa generada sobre aquests esdeveniments.

OBJECTIUS

- Donar a conèixer, utilitzar i valorar els fons documentals que constitueixen l'Arxiu Martirial d'Hispania Martyr Segle XX¹ (des d'ara AMHM), pràcticament inèdits pel que fa a la historiografia civil, com a fonts per a la investigació i l'elaboració d'una comunicació sobre la repressió religiosa a la rereguarda republicana a Canet de Mar.
- Caracteritzar, estudiar i analitzar la persecució patida per la Comunitat de Canet de Mar de la Societat de Missioners del Sagrat Cor de Jesús (des d'ara, MSC), en el context de la repressió a la rereguarda republicana durant la Guerra Civil (1936-39).
- Contribuir al coneixement dels aspectes repressius de la Guerra Civil (1936-39) a l'àmbit del Maresme i de Canet de Mar, en particular, alhora que en relació al clergat regular, concretament de la MSC, des d'una òptica civil que complementa, contextualitza i contrasta la historiografia eclesiàstica i martirial produïda.

FONS DOCUMENTALS

Quant als fons documentals, la seva totalitat procedeixen de l'AMHM i s'articulen al voltant de tres tipologies: fitxes martirials, expedients martirials i enregistraments d'història oral.

Les fitxes martirials consten d'un bloc inicial d'identificació del subjecte (filiació, indret de naixement, adscripció religiosa...), d'un bloc de dades sobre aspectes repressius (autors, data i indret de repressió, característiques, cultura material...) i un darrer bloc, amb referències bibliogràfiques, documentals i persones de contacte. En el cas que ens ocupa, han estat emplenades pel pare Ildefonso Rodríguez Robles (MSC), subjecte pacient dels esdeveniments i expert en la història de la MSC en el període 1936-39. Les fitxes consultades han estat les números 01064, 04063, 04064, 09189, 09190, 09191, 09192, 09193, 09194, 09195, 11976, 11977 i 11979, que corresponen a les set víctimes del grup de la MSC de Canet de Mar i a les tres víctimes del grup de la MSC de Barcelona.

També s'han treballat els continguts de l'*Expediente martirial Mártires MSC*, número 178, que està constituït per materials en diferent format: articles de premsa, cartes, fotografies, opuscles, respostes a qüestionaris, revistes de la MSC i un recull de testimoniatges escrits, mecanoscrit encara inèdit, realitzat pel mateix pare Ildefonso Rodríguez amb el títol "Seréis mis testigos. Relato histórico sobre los mártires MSC de la persecución religiosa en España - 1936". Conté els informes dels religiosos de la MSC encarregats d'indagar el destí dels membres de la Comunitat de Canet de Mar a la més immediata postguerra, del procés d'exhumació i d'identificació dels cadàvers, de la recopilació de testimonis d'informadors dirigida a historiar la MSC en el període 1936-39² i per instruir, si s'escaigués, el procés de beatificació de les víctimes.³ Finalment, el testimoniatge d'una font primària, obtinguda amb tècniques d'història oral explícitament per a aquesta recerca. Es tracta de l'*Enregistrament del testimoniatge oral de P. T. X. sobre la persecució religiosa a Canet de Mar (1936-39)*. Barcelona 12-4-2006. Registre núm. 5.

L'ESTABLIMENT DE LA MSC A CANET DE MAR

El 1880 arriba la MSC a la Península, i l'any 1889 adquireix un edifici a Canet de Mar que es destinarà a Petita Obra (des d'ara, PO), amb la funció de seminari missioner i noviciat, que enceta activitats l'any 1915.

L'any 1936 la Comunitat MSC de Canet de Mar era integrada per vuit pares i quatre germans coadjutors.⁴ A més, es formaven seixanta-cinc novicis, postulants i alumnes.

Tots els testimoniatges de la Comunitat consultats indiquen que, des de les eleccions de febrer de 1936, la percepció de la situació social i política que vivia el país era d'empitjorament, que s'agreujava en el cas de l'Església, amb un estat de persecució religiosa tant material com ideològica.

El pare J. Fernández anava conscienciant els alumnes de la transcendència del moment, sense ocultar la gravetat de la situació i, fins i tot, a les xerrades de formació insinuava la possibilitat de la violència física contra l'Església. Entre els novicis, s'especulava amb la idea d'expatriar-se a França, a Marsella, on la MSC

tenia un centre, i prosseguir allí la formació. Semblava corroborar aquesta alternativa, l'ingrés abans del que era habitual dels postulants.⁵ També s'havien activat mesures preventives, previstes temps enrere, resultat d'estadis anteriors d'anticlericalisme, com l'adquisició d'indumentària civil i l'ocultació de diners, de vestimenta i d'objectes litúrgics a cases amigues. I, des de l'assassinat de José Calvo Sotelo, el 13 de juliol, s'havien encetat vigilàncies nocturnes en previsió d'una agressió.⁶

L'ESCLAT REVOLUCIONARI A CANET DE MAR

A Canet de Mar no es van produir fets d'armes vinculats al sollevament del 19 de juliol. El dia 21, a redós del fracàs del pronunciament militar, com arreu de Catalunya, s'enceta un procés de caràcter revolucionari amb el control de la seguretat pública per part d'escamots de milicians, braç armat del nou poder revolucionari: el Comitè de Guerra. El dia anterior, familiars d'alumnes que vivien propers, amb un cert pànic, els van anar a recollir fins que «s'apaivaguessin una mica les coses».⁷

La Comunitat de la MSC ràpidament va ser previnguda d'aquesta nova situació. Cap a les quatre de la tarda, s'advertien fumes a l'església parroquial, ben aviat flamarades, que havia estat incendiada.⁸ Immediatament, els religiosos van adreçar-se al dormitori i es van vestir civilment. Tot seguit, s'adreçaren a la capella del noviciat i sumiren totes les formes consagrades, d'igual manera que a la capella de la PO. També van concloure l'ocultació de les peces més valuoses de l'aixovar litúrgic i de la biblioteca,⁹ i el pare A. Arribas va lliurar a tothom una petita suma de diners. Cap a les sis de la tarda, va arribar un camió carregat d'homes armats que, a l'alçada del noviciat, van començar a disparar a l'aire. Tot seguit, els religiosos van posar en pràctica un improvisat pla d'evacuació. Per la porteria havien de sortir els alumnes més joves amb els pares J. Fernández, S. Guasch i A. Martín. Va ser impossible i, detinguts, van ser conduïts al proper hotel de la Misericòrdia.¹⁰ Per la porta del darrere van sortir, en direcció a la muntanya, a la creu de Pedra Castell, els novicis, postulants i els alumnes més grans, acompanyats pels pares J.M. Ordóñez, J.O. Isern i J. Vergara i els germans G. Gómez i J. Moreno; només una part dels escàpols ho va aconseguir. La resta va ser aturada pels milicians. Els fugitius, un cop arribats a aquest punt que dominava Canet de Mar i rodalies, van deliberar què fer. El pare J.O. Isern, el germà Jesús Moreno i un alumne van sortir a cercar espais d'ocultació i van aconseguir dos refugis temporals: un grup es dirigiria a Sant Iscle de Vallalta, on el rector s'avenia a ocultar una part del contingent, i l'altre s'hostatjaria a la finca de can Puig.¹¹

Els adreçats a Sant Iscle de Vallalta, després de sopar a casa del rector, es van ocultar al paller d'un veí. Cap a les dotze els van despertar i, instats a escapar-se davant els escorcolls que feien els milicians de Canet de Mar per localitzar-los, van retornar a la muntanya. A l'alba, van deliberar novament què fer i van convenir retornar a la casa de la MSC davant la impossibilitat d'evadir-se en aquelles condicions. A la una del migdia, es van retrobar amb la resta del grup que de can Puig havia tornat a la residència de la MSC, amb els companys de fugida de la tarda

anterior que havien estat capturats i amb els alumnes de cursos inferiors i els educadors que havien romàs amb ells, instal·lats ara a l'hotel de la Misericòrdia. A partir d'aquest moment, s'estableix en aquest indret i en el parc contigu l'espai de convivència de la Comunitat de la MSC, que enceta una anòmala quotidianitat supervisada per la vigilància dels milicians del comitè de guerra. De nit, baixaven custodiats a un xalet confiscat en el nucli urbà, al carrer Castanyer, que va ser substituït una setmana després, davant les mostres de solidaritat de la població, per la casa de mossèn Joan Oller, escàpol de Canet de Mar, més allunyada i situada al passeig de la Misericòrdia. Aquesta situació es mantindria sense especials incidents un parell de setmanes, si exceptuem la crema del proper santuari de la Misericòrdia, en dues ocasions, el dia 25 i 26 de juliol.

La dificultat d'obtenir queviures per al manteniment de la Comunitat de la MSC a l'hotel, va permetre l'accés al col·legi per proveir-se al rebost i a la granja-horta. Aquest havia estat clausurat i confiscat pel Comitè de Guerra després de l'assalt, i havia patit el saqueig i la destrucció de l'aixovar litúrgic, de la imatgeria i greument malmès el mobiliari.

L'ÈXODE

El 3 d'agost,¹² durant la celebració d'un partit de futbol entre educadors i alumnes al parc de la Misericòrdia, el milicià que els custodiava va adreçar-se al director, pare S. Guasch, comminant-lo a la fugida, davant la decisió, presa el dia anterior en una reunió del Comitè de Guerra, de detenir els adults aquella nit, un cop retornats a dormir i afusellar-los seguidament al cementiri. Aquest mateix milicià, dies abans, li havia fet confidència de la seva disconformitat amb el rumb que havia pres el procés revolucionari i el rebuig absolut a qualsevol mena de violència.¹³ A més, es va comprometre d'advertir-los en cas de perill. Dissimuladament, es van anar avisant els uns als altres i van desaparèixer. Els germans J. Moreno i G. Gómez no van voler unir-se al grup fins que haguessin acabat els serveis que prestaven als alumnes. Un cop es va fer fosc, es reuniren amb els altres religiosos que, ocults, els esperaven. Espontàniament, es van formar dos grups: el primer, integrat per mossèn Àngel Domènech,¹⁴ els pares J. Fernández, S. Guasch, J.M. Ordóñez i el germà R. Heras, tots homes madurs, a excepció del darrer; i, el segon, format pels més joves i compenetrats, els pares A. Martín, J. Vergara, A. Arribas, J.O. Isern i els germans J. del Amo, J. Moreno i G. Gómez.

Durant el sopar, els nois van notar l'absència dels educadors, i els més grans els van disculpar amb un seguit d'excuses. En baixar a dormir, van recollir totes les fotografies per evitar la identificació dels fugitius i van tranquil·litzar els més menuts. Poc després, rebien la visita de dos destacats membres del comitè de guerra que s'interessaven pels religiosos. En veure que havien desaparegut, van interrogar els nois, que no van aportar cap mena d'informació. Només quedava el pare V. Casas, de molta edat, que amb raó d'aquesta causa va ser respectat.¹⁵ Els capitosts del Comitè de Guerra es van dirigir a l'hotel de la Misericòrdia i van

interrogar l'hostaler. Poc després de la sortida dels milicians, va presentar-se discretament el pare J. Vergara i un altre pare a visitar-los, tal com s'havien compromès quan van marxar precipitadament del parc de la Misericòrdia. Es van interessar sobre l'estat dels nois i sobre el curs que prenien els esdeveniments.¹⁶ Van ser instats a marxar pel perill que corrien, no sense haver recollit alguna roba i diners. Molt poc després, van retornar els membres del Comitè de Guerra i van practicar un segon interrogatori, del qual tampoc van obtenir informació.

El primer grup d'escàpols havia marxat pel darrere de l'hotel i es va dirigir cap a les muntanyes que limiten Canet de Mar pel nord; en arribar al cim, van baixar fins a la carretera de Vallalta, amb la intenció de creuar-la i d'internar-se al Montnegre. En trobar un grup de nois, es van ocultar en un indret abrupte. Després, van creuar la carretera i van començar l'ascensió. Van perdre contacte amb el grup el pare J. Fernández, que es reintegraria dos dies després, i el germà R. Heras, que va desaparèixer definitivament.¹⁷ Els religiosos van restar ocults en una masia de la zona fins que van passar a Barcelona, on cercarien l'anonimat de la gran ciutat i aconseguirien sobreviure, amb dificultats, fins a la fi de la contesa. Durant l'estada en aquesta finca, van conèixer pels masovers el comentari que havien detingut i liquidat un frare a Orsavinyà, que van considerar que era el germà R. Heras.¹⁸

El segon grup va passar la nit del 3 al 4 d'agost a la zona boscosa de can Puig i de can Matas, a Sant Cebrià de Vallalta. Al matí van arribar a la masia de can Llorç, xops de la pluja que havia caigut la tarda i la nit anteriors. Ben acoïllits, per no comprometre la família, es van ocultar a les rodalies; primer, en una mina i, després, en els boscos, allunyats de la casa. La masovera els portava menjar diàriament amb el suport material d'un comerciant de Sant Cebrià de Vallalta. Aquí, hi van romandre entre dotze i quinze dies. El 18 o 19 d'agost decidiren continuar camí, quan van conèixer que hi havia rumors sobre gent oculta a la zona i van considerar que estaven en perill. Van prendre direcció Orsavinyà, tot seguint fins a Hostalric, on passarien dos o tres dies a can Pons. El 5 o 6 de setembre arribaven a can Pagès, al terme de Sant Feliu de Buixalleu, on romandrien unes tres setmanes. Aquí s'ocultaren també en els boscos. Va ploure i van encendre foc per eixugar la roba. Davant la possibilitat que la foguera els hagués delatat, novament la temença a ser descoberts i els rumors de persones ocultes a la contrada, els van fer continuar. Els dies 24 o 25 de setembre reprenien camí cap a la frontera adreçats pels masovers en direcció a Santa Pau, amb la recomanació d'evitar el comitè d'Amer. El dia 28 arribaven a can Devesa, al terme de Begudà,¹⁹ molls dels xàfecs d'aquells dies, després d'haver rebut suport des d'alguna masia de Santa Pau. Acoïllits, van eixugar la roba i menjar calent. Van demanar indicacions per arribar a la frontera i, en saber que no eren lluny, van animar-se. Els van dirigir a la muntanya del Montròs, amb la recomanació que evitessin el poble on actuava un comitè molt actiu. Al capvespre, la dificultat de trànsit per boscos molt densos i molls per les precipitacions, els va fer adreçar a la planura i, per orientar-se, un religiós es va apropar a can Montròs. Ben atesos, sense desconfiar, s'hi va dirigir tot el grup. A la casa, hi vivia el president del Comitè Local de Begudà, encara que absent aleshores. Allí van demanar la direcció a la frontera, i els van dirigir enganyats a la seu d'aquest Comitè.

DETENCIÓ I REPRESSIÓ

A un quilòmetre de can Montròs, van ser detinguts al paratge La Ginella, on els esperaven els milicians, advertits per una denúncia.²⁰ Conduïts fins a la seu del Comitè Local de Begudà, van declarar la seva condició sacerdotal, que anaven desarmats i que es dirigien a la frontera, ja que eren perseguits al seu lloc d'origen. Els milicians van obligar dos veïns a conduir-los al comitè de Sant Joan les Fonts, on arribaren a les deu de la nit a l'escola, que feia funció de seu, i van ser registrats i interrogats.²¹ L'endemà, el Comitè de Guerra de Canet de Mar va ser informat de la detenció dels missioners. A la una, es presentava un escamot a Sant Joan les Fonts. A les quatre de la tarda, sortien del Comitè lligats pels colzes de dos en dos, en un òmnibus que havia estat requisat a l'empresa de transport Espadaler.²² Un cop ocupat, juntament amb el vehicle de Canet de Mar, van emprendre ruta cap a Castellfollit de la Roca i Argelaguer fins a Besalú, en direcció a Banyoles. A cinc quilòmetres, abans de travessar el riu Ser, prop de la població de Serinyà, es va aturar l'òmnibus al costat d'una caseta en ruïnes, prop de la riba i d'un pont. Uns cent cinquanta metres abans s'havia parat el vehicle de Canet de Mar. Va baixar l'escamot de milicians, una quinzena, i es va situar. Després, els va baixar un primer grup de quatre religiosos, que van ser afusellats. Després, els tres restants. Acabat l'afusellament, els milicians s'adreçaren cap a Serinyà. Tot seguit, va arribar el vehicle més petit que, des de la cuneta, els va trotejar.²³

RELIGIOSOS DE LA SOCIETAT DE MISSIONERS DEL SAGRAT COR DE JESÚS (MSC) REPRESSALIATS A SERINYÀ, EL PLA DE L'ESTANY, 29-9-1936

Cognoms, nom	Data naixement	Localitat	Estat en religió	Destí	Càrrec
Arribas Ortigüela, Antonio	29-4-1908	Cardeñadizo (Burgos)	Sacerdot	PO de Canet de Mar	Ecònom-professor
Del Amo del Amo, José	12-6-1916	Pumarejo (Zamora)	Germà Coadjutor	PO de Canet de Mar	Serveis laborals
Gómez Rodríguez, Gumersindo	15-10-1911	Benuza (León)	Germà Coadjutor	PO de Canet de Mar	Distribuïdor-supervisor
Isern Masó, José Oriol	16-6-1909	Vilanova i la Geltrú (Garraf)	Sacerdot	PO de Canet de Mar (1934-1936)	Professor-educador
Martín Rodríguez, Abundio	14-4-1908	Villaescusa de Ecla (Palencia)	Sacerdot	PO de Canet de Mar (1932-1936)	Professor-educador
Moreno Ruiz, Jesús	13-1-1915	Osorno (Palencia)	Germà Coadjutor	PO de Canet de Mar	Cuiner
Vergara Echevarrieta, José	18-6-1908	Almádoz (Navarra)	Sacerdot	PO Canet de Mar	Professor-capellà

Font: AMHM. Fichas martiriales, números 01064, 04063, 04064, 09189, 09190, 09191, 09192, 09193, 09194, 09195, 11976, 11977 i 11979 i AMHM. Expediente martirial Mártires MSC, número 178.

Els trets es van sentir des d'una ferreria propera. Al moment, va arribar un camió d'un magatzemista de vins de Santa Eugènia de Ter que havia passat pel pont del Ser en el moment en què es preparaven per afusellar els missioners, i van decidir esperar allí. Poc després, passava el comboi amb crits revolucionaris i els punys enlairats. Els de la ferreria s'adreçaren al pont i observaren dos grups de cadàvers, arrencats en dues files, i encara calents. Davant el temor a l'arribada del comitè de Serinyà, van deixar l'indret.²⁴ Al cap d'una bona estona, va arribar una desena de milicians del comitè de Serinyà que deixaren uns homes de guàrdia i marxaren.²⁵ Coneguda la notícia, molta gent, especialment mainada, van anar a veure els cossos.²⁶ Els cadàvers també van ser vistos per altres vianants que circulaven per la carretera.²⁷

Cap al tard, el comitè de Serinyà va escollir, entre el veïnat, un petit grup de persones sospitoses a ser poc addictes al nou ordre revolucionari, a fi i efecte que recollissin els cadàvers i els enterressin al cementiri de la població. Escortats per milicians, van realitzar la comesa, però l'hora no va permetre la inhumació i van ser dipositats a la capella del cementiri, posposant l'enterrament fins a l'endemà.²⁸ A primera hora del matí, es van obrir dues fosses paral·leles dins del recinte del cementiri; a la primera, es van col·locar quatre cossos i, a la segona, tres.²⁹

EXHUMACIÓ I REINHUMACIÓ DE LES VÍCTIMES

El 30 de març de 1940, l'exèrcit va cedir uns camions per al trasllat de les víctimes. Sense cerimònia a causa de la manca de temps, es van exhumar els set cadàvers del cementiri de Serinyà i es van traslladar a Canet de Mar, a la sala d'estudi de la PO, convertida en capella ardent. L'endemà, diumenge 31, una multitud, al capdavant de la qual hi havia l'alcalde i les jerarquies locals del *Movimiento*, es congregava per retre'ls un darrer homenatge, mentre s'organitzava el seguici que els havia de conduir, carregats a les espatlles dels membres d'Acció Catòlica tot travessant la localitat, fins al cementiri.³⁰

ELS ALUMNES DE LA PETITA OBRA³¹

Un cop dispersats els educadors, el comitè de guerra de Canet de Mar va decidir evacuar els seminaristes de la PO. A més del cost i de la dificultat del sosteniment material de seixanta-cinc nois, la imatge del manteniment, pràcticament en qualitat de presoners d'un grup de joves inofensius i innocents, era molt negativa davant la població local.

El 6 d'agost, tot el grup va ser enviat en autobús a Barcelona i desembarcat a l'edifici de la Comissaria General de Policia de Via Laietana, no sense unes agres discussions entre els representants del Comitè de Guerra de Canet de Mar i els receptors. Al capvespre, van ser instal·lats en un asil d'infants al Poble Nou, on restaren durant dues nits. Després, traslladats a l'asil Duran, on el director es va

oposar a qualsevol acte de violència envers els nouvinguts. Ben aviat, els nois van ser autoritzats a sortir a passejar i els més grans van apropar-se a l'escola de Sant Miquel, que ara havia esdevingut Grup Escolar Ramon Muntaner; per contra, el santuari i el convent de la MSC annex havien estat saquejats i incendiats pels revolucionaris. Després, s'adreçaren a l'Hospital Clínic Provincial, molt proper, on descobriren, a la tanca que envoltava el centre, al costat de l'entrada principal, una gran cartellera que exposava les fotografies de les persones que havien estat assassinades a Barcelona i rodalies i que havien estat recollides per les ambulàncies de l'hospital. En aquest moment, van reconèixer les fotografies dels pares de la Comunitat de Barcelona de la MSC, Melanio Macho³² i Julián Apezteguia.³³ Alguns novicis es van atansar a l'oficina encarregada de la identificació i dels tràmits de lliurament dels cadàvers. Casualment, el responsable del servei era un antic alumne de l'escola de Sant Miquel que, en conèixer la identitat dels visitants, els va conduir al dipòsit per identificar els cadàvers, que eren, efectivament, els dels esmentats pares. Retornats a l'asil Duran, a la tarda, van anar-hi amb altres companys per corroborar les identifications. Aquest antic alumne va encarregar-se que les despulles rebessin enterrament i, a més, va sostreure les fotografies dels cadàvers de l'arxiu de l'oficina i les va fer arribar a un novici que, mitjançant una segona persona, les va trametre fins a la residència del pare provincial, Luís Vidal aleshores, a la ciutat de Marsella.³⁴

Quant al grup d'alumnes de Canet de Mar de la MSC, després de passar una temporada a l'asil Duran, els nois més grans van ser col·locats com a cambres, pel Sindicat de l'Activitat Gastronòmica, en un restaurant de Barcelona, el *Cantábrico*, fins a la fi de la Guerra civil.³⁵

CONCLUSIONS

Els resultats de la recerca corroboren aspectes que ja es coneixien sobre aquest episodi de persecució religiosa, verifiquen dades i aprofundeixen en els aspectes analítics, interpretatius i contextuals.

Malgrat que es pot qüestionar la validesa dels testimoniatges, voluntaris i sincers, però que podrien estar mediatitzats per l'adscripció a un col·lectiu, a la MSC en el cas dels religiosos, o per empatia amb les víctimes, en el cas dels testimonis civils, la confrontació amb altres fonts –bibliogràfiques, documentals i hemerogràfiques– constata la veracitat de les informacions que proporcionen. Les fonts, en la seva immensa majoria primàries, manifesten la intenció de referir dades positives, el rebuig a informar sobre aspectes desconeguts i assenyalen quan es tracta de suposicions i especulacions exclusivament personals. Tots els informadors parlen en primera persona d'experiències vitals singulars, amb una forta càrrega antropològica, amb un discurs narratiu, coherent, estructurat cronològicament i amb una estructura informal.

Les actuacions de repressió contra la comunitat de la MSC de Canet de Mar, i del clergat en general, no són el resultat de la participació dels religiosos en el

sollevament militar de juliol de 1936 o a causa dels combats i fets bèl·lics de la contesa, sinó conseqüència de la repressió religiosa de rereguarda.

A escala local, des dels recels d'un possible sollevament militar, se sospita de connivència, per no dir de col·laboració i participació en l'aixecament, per part de la Comunitat de la MSC. Des de les caixes de queviures descarregades que es creia que podien contenir armament, o la classe de gimnàstica, una activitat reglada en la formació de la MSC, una suposada instrucció militar encoberta. També la situació estratègica de la casa de la MSC podia fer pensar que esdevingués un punt d'actuació militar o de resistència. Això explicaria la dinamita que portaven els milicians durant l'assalt a la casa o el fet que en el primer registre els fes anar al davant, obrint camí, alguns alumnes dels més grans.

Les proporcions que adquiriria el fracàs del sollevament (revolució i persecució religiosa) no van ser sospitades en cap moment pels responsables de la Comunitat de la MSC de Canet de Mar; es conceptuava com un dels molts aldarulls i pronunciaments que s'havien produït anys abans i que seria de durada reduïda. S'havien adoptat mesures previstes anteriorment per a casos similars, limitades en el temps i en els efectes. Aquesta actitud va ser força generalitzada entre el clergat.

L'esfondrament de les institucions públiques republicanes suposa l'atomització del poder, amb l'aparició de nous ens, especialment locals, els comitès, molt radicalitzats, amb un fort pes ideològic llibertari, que implanten el nou ordre revolucionari, uns reialmes de taifes, tot i que interactuen i comparteixen informació i col·laboren en actuacions repressives, fins i tot, en activitats que depassen el seu marc territorial, com els comitès d'Orriols, de Puigcerdà, o el mateix de Sant Joan les Fonts.

S'ha especulat sobre la intencionalitat del membre del Comitè de Guerra de Canet de Mar que va informar els pares de la MSC de la necessitat de fugir, en el sentit que si va ser una actuació de bonhomia individual o va ser instrumentalitzada per justificar la liquidació dels religiosos. Hi ha elements que porten a pensar amb una certa connivència del Comitè de Guerra de Canet de Mar per facilitar l'evasió: a part de converses conegudes a posteriori, l'absència de vigilància en el moment de l'escapada o el temps que es triga a detectar-la. Es tractava de liquidar-los en el transcurs de la fugida, com ho corroboren els comentaris i l'actuació de l'escamot de Canet de Mar enviat a Sant Joan les Fonts.

Destacar la importància de les xarxes socials catòliques, que van funcionar de manera espontània en aquest cas, amb funcions de protecció i de suport material (queviures, indumentària, informació...) davant la persecució religiosa. Es van generar en el context del rebuig i l'antipatia envers la revolució i la República de sectors de les classes populars, fonamentalment rurals, que tenien un profund sentit religiós. La densitat a la zona de trànsit dels escàpols, explicaria la distància recorreguda des de Canet de Mar fins a Begudà, uns cent quaranta quilòmetres, i la durada en el temps, cinquanta-set dies.

La inexistència d'una estratègia de supervivència de llarga durada es resol amb la fugida, inarticulada, improvisada sobre la marxa, sense recursos, amb l'objectiu d'expatriar-se a França, indret de refugi segur més proper, afavorit per l'existència d'estructures de la MSC en aquesta país. L'itinerari d'evasió porta a seguir per zones muntanyoses, poc poblades, defugint carreteres i cercant camins isolats, sense accedir a nuclis de població ni utilitzant mitjans de transport.

La convicció entre els religiosos de la MSC d'absència de qualsevol mena de culpabilitat envers els episodis que es vivien al país, els donava una sensació de falsa protecció. De la manera ingènua amb què s'identificaven com a perseguits, amb poques mesures de seguretat, mostra una manca d'astúcia que els serà fatal quan s'adrecin a una casa vinculada als nous poders revolucionaris, siguin enganyats i denunciats. Aquí continuaria la seva innocència quan haurien cregut, induïts des de can Montròs i des del propi Comitè de Begudà, que el comitè de Sant Joan les Fonts els facilitaria la travessa de la frontera francesa. No comprenien que eren enemics, als quals calia eliminar perquè se'ls culpabilitzava de l'esclat de la guerra en tant que membres de l'Església, responsable, segons els sectors més radicals, de recolzar directament l'aixecament i de la participació del clergat en el conflicte quan s'havia disparat suposadament des d'algunes esglésies i convents contra el poble; a més, una publicística que atiaava l'eliminació dels religiosos com a necessitat per a la creació d'un nou orde social en el marc d'una cultura obrera anticlerical arrelada des del segle XIX. I, finalment, a l'epicentre d'una conjuntura on havien desaparegut els poders públics capaços d'aturar les activitats repressives.

L'acte repressiu es dona fora de qualsevol garantia jurídica a partir d'una denúncia. Els autors no són uns incontrolats, sinó que es tracta d'una acció indiscriminada realitzada per escamots de vigilància dels comitès locals, per milicians procedents d'organitzacions sindicals i polítiques. És un acte de violència, un judici de cuneta, amb la legitimitat que atorgava detenir el poder, un acte de justícia revolucionària que, per si mateix, es justificava i proporcionava la més absoluta immunitat i impunitat. Aquesta convicció porta a la realització a la vista pública, sense cap mena d'ocultació o clandestinitat, a plena llum del dia, en una carretera transitada i davant de testimonis més o menys allunyats. L'única concessió a la discreció és la extraterritorialitat municipal en l'espai repressiu.

La clausura del centre i la dispersió de la comunitat de la MSC de Canet de Mar va convertir els alumnes, majoritàriament procedents de zones molt allunyades del Maresme (Astúries, Navarra, nord de Castella) en refugiats, sense possibilitat de retornar amb les famílies, que es trobaven a la zona nacionalista o en zones de combats i sota responsabilitat del Comitè de Canet de Mar. Curiosament, havien retirat explícitament la custòdia formal dels formands a la MSC; quan van haver de fer-la efectiva, no van trigar gaire a desfer-se'n, i els traslladaren a Barcelona de manera expeditiva.

Ernest Gallart Vivé

NOTES

- 1.- Hispania Martyr Siglo XX és una associació cultural fundada l'any 1982, amb seu a Barcelona, al carrer d'Aragó, que s'adreça a l'estudi, l'anàlisi i la divulgació de la persecució de la comunitat cristiana durant el període 1936-39. Disposa d'una biblioteca especialitzada i d'un arxiu martirial. Publica un butlletí homònim d'aparició anual i, juntament amb la Fundació Regina Martyrum, atorga un premi anual al millor treball d'investigació en un procés de beatificació.
- 2.- Es tracta de les gestions realitzades pel pare Aquilino Tuñón Álvarez (MSC) el 12 de febrer de 1939, Amador Iglesias (MSC) el març de 1940 i J.M. Ordóñez Sánchez (MSC) entre el desembre de 1947 i el gener de 1948 i l'agost de 1951.
- 3.- La fase diocesana del procés de beatificació de set religiosos de la MSC de la Comunitat de Canet de Mar, es va encetar el 14 de juliol de 1995 i es va concloure el 27 de març de 1999. Va ser nomenat postulant el pare Llorenç Galmés (OP), i el pare Cipriano Llamazares (MSC), vicepostulant, encarregat del trasllat de la documentació del procés a la Congregació per a les Causes dels Sants a Roma, on encara segueix en tràmit.
- 4.- Els integrants eren els següents: superior i mestre de novicis, pare José Fernández; director, pare Salvador Guasch i administrador-ecònom, pare Antonio Arribas. Completaven els educadors, els pares Vicente Casas, José Oriol Isern, Abundio Martín, José M. Ordóñez i José Vergara i els germans coadjutors, José del Amo, Román Heras, Gumersindo Gómez i Jesús Moreno.
- 5.- AMHM. *Testimonio del P. Ildefonso Rodríguez Robles* (MSC). S.d. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 6.- AMHM. *Testimonio del P. Luis Paulino García* (MSC) S.d. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 7.- AMHM. *Testimonio del P. José M. Ordoñez Sánchez* (SMC). S.d. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 8.- AMHM. *Enregistrament del Testimoni oral de P.T.X. sobre la persecució religiosa a Canet de Mar (1936-39)*. Barcelona 12-4-2006. Reg. 5.
- 9.- L'observació d'aquestes activitats per uns nois des de la mateixa tàpia de la finca i des de can Gabarró, va suposar que, un cop dispersa la Comunitat, s'obrissin els amagatalls i desaparegués la totalitat del contingut. AMHM. *Testimonio del P. Ildefonso Rodríguez Robles*.
- 10.- AMHM. *Testimonio del P. Aureliano Sanzberro Alberdi* (SMC). S.d. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 11.- AMHM. *Testimonio del P. Ildefonso Rodríguez Robles*.
- 12.- AMHM. *Testimonio del P. Aureliano Sanzberro Alberdi*.
- 13.- AMHM. *Testimonio del P. José Fernández González* (MSC). S.d. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 14.- Àngel Domènech Vendrell, sacerdot, capellà custodi del santuari de la Misericòrdia, de l'arxiprestat d'Arenys de Mar. El número extraordinari del *Boletín Oficial Eclesiàstic del Obispado de Gerona* (des d'ara BOEOG) el refereix, però no indica cap mena de dada en relació a la repressió. El testimoni del pare Ildefonso Rodríguez i el de P.T.X.

completen la informació en el sentit que patia d'asma i que no va poder continuar la fugida. Retornat a Canet de Mar, va ser detingut dies més tard i assassinat al paratge Mont Calvari, a Sant Cebrià de Vallalta, o a la riera de Sant Pol, cremat viu. «Sacrificios, ruinas y despojos de la iglesia gerundense», *BOEOG*, número extraordinari (Girona, novembre 1942), 11. AMHM. *Testimonio del P. Ildefonso Rodríguez Robles*. AMHM. *Enregistrament del Testimonio oral de P.T.X.*

- 15.- El pare Vicente Casas, fundador de la província espanyola de la MSC tenia, el juliol de 1936, vuitanta-quatre anys. Després de la fugida dels religiosos de la comunitat, va ser protegit per l'hostaler de l'hotel de la Misericòrdia i, amb altres canetencs, van endegar un seguit de gestions davant del Comitè de Guerra perquè fos internat a la casa-hospital i atès per les germanes dominiques de l'Anunciata, que el dirigien. Mai va ser molestat i va morir un mes abans de l'arribada de les tropes nacionalistes a Canet de Mar. AMHM. *Testimonio del P. José M. Ordoñez Sánchez*.
- 16.- AMHM. *Testimonio del P. Luis Paulino García*.
- 17.- AMHM. *Testimonio del P. José M. Ordoñez Sánchez*.
- 18.- Román Heras de Arriba (Valilla - Palencia, 24-8-1914 / Maresme, ?- 8-1936). Havia ingressat molt jove a la PO de Canet de Mar, amb la intenció de ser sacerdot. Acomplexat per un defecte de dicció i un caràcter tímid i introvertit, que el va fer retornar a casa. Més endavant, va sol·licitar la readmissió com a germà coadjutor. Havia fet professió religiosa el 6 de desembre de 1931. MANUEL RODRÍGUEZ GARCÍA (MSC), «Son MSC. Los otros mártires», *Madre y Maestra*, núm. 357 (Madrid 1996), 274 i AMHM. *Testimonio del P. José Fernández González*.
- 19.- AMHM. *Testimonio de J.M.M. Begudà*. 22-8-1961. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 20.- AMHM. *Testimonio de V.P.G. Begudà*. 23-8-1961. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 21.- AMHM. *Testimonio de E.C.R. Begudà*. 25-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 22.- AMHM. *Testimonio de P.R. Sant Joan les Fonts*. S.d. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178 i AMHM. *Testimonio de S.M. Sant Joan les Fonts*. S.d. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 23.- AMHM. *Testimonio de R.Q. Serinyà*. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178 i AMHM. *Testimonio de J.G. Serinyà*. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 24.- AMHM. *Testimonio de R.C.B. Serinyà*. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 25.- AMHM. *Testimonio de R.Q. Serinyà*. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178 i AMHM. *Testimonio de J.G. Serinyà*. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 26.- AMHM. *Testimonio de J.M.B. Serinyà*. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 27.- AMHM. *Testimonio de V.P. Serinyà*. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.

- 28.- AMHM. *Testimonio de R.B.P.* Serinyà. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178 i AMHM. *Testimonio de P.B.C.* Serinyà. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 29.- AMHM. *Testimonio de J.M.F.* Serinyà. 3-1-1948. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 30.- AMHM. *Testimonio del P. José María Ordóñez Sánchez.*
- 31.- Les informacions provenen del testimoniatge de José Díaz Díaz, de Manuel Díaz Fernández, de Luis Paulino García González, d'Aureliano Sanzberro Alberdi i d'Ildefonso Rodríguez Robles. AMHM. *Historia de unas fotos que hablan por si solas.* S.d. Expedient martirial Mártires MSC, núm. 178.
- 32.- Melanio Macho Rodríguez (Villafraja - Palencia, 23-10-1909 / Barcelona, 17-8-1936). Estudia a la PO de Canet de Mar els cinc anys d'humanitats i el noviciat. L'escolasticat a Logronyo i a Roma. El juliol de 1933 és ordenat sacerdot i destinat a la PO de Canet de Mar, i l'any següent a l'Escola de Sant Miquel, on alternava l'ensenyament amb la formació del jovent al santuari de Nostra Senyora del Sagrat. Cor. AMHM. Ficha martirial número 04064; AMHM. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178 i MANUEL RODRÍGUEZ GARCÍA, MSC. «Son MSC. Los otros mártires», 273.
- 33.- Julián Apezteguía Dendarieta (Maya - Navarra, 5-4-1908 / Barcelona, 17-8-1936). Estudiant de la PO a Canet de Mar, on cursa els cinc anys d'humanitats i el noviciat. L'escolasticat a Logronyo i el febrer de 1934 és ordenat sacerdot. Destinat a l'Escola de Sant Miquel com a professor-educador, encarregat de la pastoral vocacional. AMHM. Fitxa martirial número 09190; AMHM. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178 i MANUEL RODRÍGUEZ GARCÍA, MSC. «Son MSC. Los otros mártires», 274.
- 34.- Cal afegir una altra víctima a la Comunitat de la MSC de Barcelona, el pare Florentino Díaz Fernández (Serrapio - Astúries, 22-4-1897 / Can Tunis - Barcelona, 12-10-1936). Cursa els estudis menors i el noviciat a Canet de Mar. És ordenat sacerdot a Lovaina el 15 de maig de 1921, i és destinat a l'ensenyament al col·legi de Sant Miquel, on va ser nomenat director l'any 1935. AMHM. Fitxes martirials números 04064 i 09195; AMHM. Expediente martirial Mártires MSC, núm. 178 i MANUEL RODRÍGUEZ GARCÍA, MSC. «Son MSC. Los otros mártires», 272.
- 35.- AMHM. *Testimonio del P. Luis Paulino García.*

BIBLIOGRAFIA

- ARCAS, Francesc. *La Prensa a Canet de Mar: (1885-2005)*. Edicions Els 2 Pins (Canet de Mar 2004).
- BISBAT DE GIRONA, «Sacrificios, ruinas y despojos de la Iglesia gerundense», BOEOG, núm. extraordinari novembre (Gerona 1942).
- BUSQUETS, Joan. «La persecució religiosa al bisbat de Girona», *Revista de Girona*, núm. 116 (Girona, maig-juny 1986), 23-32.
- GONZÁLEZ GARCÍA, Ángel. MSC. *Los mártires de Canet de Mar*, Misioneros del Sagrado Corazón (Madrid 2006).

GÓMEZ CATÓN, Fernando. *La Iglesia de los mártires*. 2 vols. Ed. Mare Nostrum (Barcelona 1989).

JUNTA PROTECTORA PRO MÁRTIRES MSC. “Seréis mis testigos” (Pont de Ser, s.d.).

MAS i GIBERT, Xavier. *Guerra-revolució i contrarevolució a Canet de Mar (1936-1943): les dimensions d'una tragèdia*. Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2002).

MONTERO MORENO, Antonio. *Historia de la persecución religiosa en España (1936-1939)*. Biblioteca de Autores Cristianos (Madrid 1998).

MSC. *Fieles hasta la muerte. Antonio Arribas y compañeros MSC. Boletín informativo de su Causa de Beatificación*, núms. 1-14 (Madrid).

PALOMAR BARÓ, Eduardo. «Proceso de beatificación de siete misioneros del Sagrado Corazón...», *La Nación* (17/23-1-1996), 12-13.

RAFAEL, J.A. (MSC). «El martirio y la vida de la Iglesia», *Primer centenario de la Casa MSC*. Canet de Mar (Maresme) - Barcelona, s.d., 10-11.

RODRÍGUEZ GARCÍA, Manuel (MSC). «Son MSC. Concluye el Proceso Diocesano de los Mártires de Canet de Mar, Antonio Arribas y compañeros mártires MSC», *Madre y Maestra*, núm. 387 (Madrid 1999), 153-172.

– «Son MSC. Los otros mártires». *Madre y Maestra*, núm. 357 (Madrid 1996), 267-274.

RODRÍGUEZ ROBLES, Ildelfonso (MSC). “Seréis mis testigos. Relato histórico sobre los mártires MSC de la persecución religiosa en España - 1936”. Mecanoscrit inèdit.

SANABRE SANROMÁ, José prv. *Martirologio de la Iglesia en la Diócesis de Barcelona durante la persecución religiosa 1936-1939* (Barcelona 1943).

SOLÉ, J.M. (dir.) *La guerra civil a Catalunya (1936-1939)*, 4 vols. Edicions 62 (Barcelona 2004).

SOLÉ, J.M.; VILARROYA, J. *La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme (1936-1945)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1983).

– *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*, 2 vols. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona 1989-1990).

PÀGINES WEB

[Http://www.colegiosanmiguel.org](http://www.colegiosanmiguel.org)

[Http://www.misacores.org](http://www.misacores.org)